

ZAPIS Z ZNANSTVENEGA POSVETOVANJA O OF
SLOVENSKEGA NARODA

JANKO PRUNK

V dneh od 28. do 30. aprila je bilo v Ljubljani znanstveno posvetovanje zgodovinarjev o Osvobodilni fronti slovenskega naroda. Inicijator posvetovanja je bil Glavni odbor SZDL Slovenije, organizatorji pa Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zgodovinsko društvo za Slovenijo in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Posvetovanje je imelo politično svečan in znanstveno delaven značaj, kakor ga je označil v začetnem govoru Josip Vidmar, nekdanji predsednik IO OF. Udeležilo se ga je mnogo slovenskih zgodovinarjev, ki se ukvarjajo s tem vprašanjem, in zraven tudi še živeči akterji Osvobodilne fronte. Prisostvovali so predstavniki slovenskega družbenega in političnega življenja, predstavniki Jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Srbske akademije nauka iz Beograda, Inštituta društvenih nauka iz Beograda in mnogi drugi.

Namen posvetovanja je bil, da našo javnost ob 25-letnici ustanovitve OF seznanimo z dosedanjimi dosežki zgodovinskega proučevanja in nekaterimi važnimi problemi, ki se ob proučevanju pojavljajo. Delovni program je bil precej obširen. Zajeti je skušal zgodovinski proces nastajanja ljudske fronte v Sloveniji od srede tridesetih let, iz katere se je razvila v prvih dneh okupacije Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Tej osvetlitvi so služili štiri glavni referati in večje število koreferatov. Program je bil sestavljen tako, da je bil en referat s šestimi koreferati posvečen obdobju do leta 1941. Trije referati z večjim številom koreferatov pa sami OF. Plodna diskusija po referatih je dopolnila posvetovanje. Vanjo so poleg zgodovinarjev posegli tudi sami akterji OF in opozorili na marsikakšno za zgodovinarja važno še neznano dejstvo.

Simpozij je začel s slavnostnim govorom Josip Vidmar. V njem je naglasil, da je »veličina Osvobodilne fronte tako nedvoumna in tako zasidrana v naših srcih in v zavesti našega naroda, da je ni treba šele dokazovati. Ne, treba si jo je samo pogosto klicati v spomin, če hočemo, kar je potrebno, iz nje spet in spet črpati moči za sedanost in za bodočnost. Njena zasnova je tako nedvoumno razumna in njena notranja in zunanja zmaga tako velika, da jo je vredno proučevati«.

Prvi referat Frančka Sajeta je skušal pokazati nastajanje enotnosti demokratičnih sil slovenskega naroda. Toda pokazati proces nastajanja ljudske fronte na Slovenskem iz

različnih svetovno nazorskih in družbeno-političnih taborov, je bila težka naloga. Avtor je posegel daleč nazaj in iskal enotnost demokratičnih sil v obdobju, ko so bile te najbolj razcepljene. Zdelo se je, da avtorju ni bil jasen pomen sredine tridesetih let, ko si je komunistična partija pri slovenskem ljudstvu pridobila močne simpatije in so se začele okoli nje zbirati demokratične sile. Referat je pokazal, da čaka naše raziskovalce še težavna naloga, da bodo naposled pokazali vse tiste silnice, ki so pomagale slovenskemu narodu, da je ustvaril svojo ljudsko fronto in si naposled v najtežjem času svoje zgodovine, ko mu je šlo za življenjski obstanek, ustvaril tudi svojo Osvobodilno fronto.

Koreferent Pero Damjanović iz Beograda je orisal poskuse ljudske fronte v Jugoslaviji. Pokazal je, da so se kazali podobni procesi tudi pri drugih jugoslovanskih narodih. S koncentracijo demokratičnih sil je KPJ začela od 4. državne konference v Ljubljani 1834. Seveda so se pa pri posameznih jugoslovanskih narodih pokazale tudi precejšnje razlike in specifičnosti.

Koreferent dr. Jože Šorn je govoril o nominalnem povečanju delavskih mezd in načinu računanja draginjskih doklad v Sloveniji pred okupacijo. Podal je le majhen fragment iz neraziskane problematike te dobe. Tema je bila nedvomno zanimiva in slovenska historiografija bi nedvomno potrebovala take študije o delavskem standardu pred vojno, ki jo bo pa moč napisati, ko bo na voljo arhivsko gradivo.

France Kresal je orisal nastajanje akcijske enotnosti slovenskega delavstva. Pokazal je, kako se je po stavkovnem valu v tridesetih letih akcijska enotnost na terenu utrdila, sredi aprila 1939 pa je bila dosežena tudi enotna fronta vseh strokovnih organizacij v Osrednjem strokovnem odboru za Slovenijo. To sodelovanje se je skalilo ob sklenitvi pogodbe med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, toda prizadevanja za utrditev akcijske enotnosti so se nadaljevala in vse delavstvo se je združilo končno v začetku NOB v Delavski enotnosti.

Alenka Nedog je govorila o nekaterih vprašanjih iz ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem v letih 1935—1937. Predvsem je osvetlila dve vprašanji: 1. oblikovanje ljudske fronte med množicami. To vprašanje je zelo dobro rešila in njen plastičen prikaz je bil dobro dopolnilo glavnemu referentu; 2. preusmerja-

nje delovanja komunistične partije iz podtalnega v javno delovanje.

Koreferenta dr. Franc Zdravec in Janko Liška sta govorila o vlogi slovenske književnosti pri oblikovanju ljudske fronte. Dr. Zdravec je v svojem referatu »Svobodoumni in katoliški književniki v desetletju pred Osvobodilno fronto« pokazal kako so se meščanski književniki, ki so v tridesetih letih iskali rešitve slovenskega naroda, približali komunistom in nato sodelovali z njimi v letih NOB.

Janko Liška je v svojem referatu obravnaval pobude proletarske književnosti v oblikovanju in rasti socialne in nacionalne zavesti. Zadržal se je le v prvem desetletju obdobja med obema vojnama. Povedal pa je, da namerava študijo nadaljevati in njen drugi del bi imel namen pokazati pomen socialnega realizma in levičarskega periodičnega tiska v desetletju pred ustanovitvijo OF pri oblikovanju ljudske fronte. Sestavka sta vredna pozornosti, ker sta pri obravnavanju literarne zgodovine upoštevala socialno metodo in z njo pokazala socialno prizadetost slovenske književnosti.

Milica Kacin je prebrala koreferat o protifašističnem gibanju v Julijski krajini. Ugotovila je, da so bile objektivne možnosti za kakšno napredno delovanje v Italiji zaradi policijskega režima fašistične diktature neprimerno težje kot v Jugoslaviji. Slovensko politično gibanje se je do etiopske vojne razvijalo ločeno od italijanskega protifašizma in se skladalo s protitalijanstvom. Šele pozimi 1935—1936 je prišlo do prvega poskusa sporazuma med KPI in slovenskim narodno-revolucionarnim gibanjem TIGR. To je bil nekak zarodek ljudske fronte, ki se je do druge svetovne vojne še utrdil.

Tone Zorn je govoril o naprednih orientacijah v slovenskem političnem gibanju na Koroškem v letih 1921—1938. Trdil je, da je od začetka tridesetih let dalje v političnem življenju Slovencev na Koroškem mogoče slediti toku, ki je pripeljal skupno z razvojem v osrednji Sloveniji, posebno v času narodno-osvobodilnega boja, do novih pogledov na slovensko vprašanje na Koroškem. Formiral se je tudi nov politični tabor, ki je odvil monopol dotedanjemu konservativnemu vodstvu med koroškimi Slovenci.

O Osvobodilni fronti sami so bili trije referati:

Referat dr. Franceta Škerla je govoril o vlogi in pomenu OF. Čeprav po obsegu omejen, je bil referat eden najbolj plastičnih in sumarnih prikazov OF. Avtor se je držal periodizacije in analiz, ki jih je o OF podal že Boris Kidrič v svojem poročilu za Moskvo v

jeseni 1944 pod naslovom »Kratek obris razvoja OF in sedanja politična situacija v Sloveniji«. Dr. Škerl je svoja izvajanja predvsem oprl na analize in sklepe ustanovnega sestanka OF. Pokazal je, kako so se vse ustanovne skupine že na tem sestanku zedinile o vseh najvažnejših vprašanjih, da je bilo že na tem sestanku vsem jasno, da naš osvobodilni boj ne bo samo osvobodilni boj, ampak bo združen s socialnim bojem za novo družbeno ureditev. Avtor je nadalje pokazal, kako se je iz programske enotnosti, kakršno je dosegla OF v jeseni 1941 še kot ljudskofrontovska koalicija, zrasla v »Dolomitski izjavi« v začetku 1943 tudi organizacijska enotnost. Ravno v tem je bila posebna kvaliteta in prednost Osvobodilne fronte, v njej pa linije KPS, ki je sistematično in smotno delala, da bi se program OF izpeljal do kraja. Pri tem je avtor pokazal na vse tiste momente, ki so ta proces zavirali in na vse tiste silnice, ki so ga pospeševale. Vse skupaj je lepo dokumentiral.

Profesor dr. Metod Mikuž je imel referat o temeljnih točkah OF slovenskega naroda. Lepo je pokazal, kako je OF v kratkega pol leta izoblikovala svoj program. Zadržal se je pri 4. točki OF, ki pravi, da »z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.« Profesor Mikuž je nato pokazal na nekaterih kompleksih dejavnosti OF, kako je ona res uveljavila ta novi lik aktivnega slovenstva. Kot primer je pokazal razvoj partizanskega sodstva, ki se je razvijalo sproti med revolucijo, kar je en dokaz več za veličino te revolucije, ki je sproti ustvarjala svoj pravni sistem. Dotaknil se je še partizanskega gospodarstva in tudi organizacijsko najbolj dognane slovenske dejavnosti med NOB, partizanskega zdravstva. Vse te dejavnosti OF so do sedaj zelo malo raziskane, razen partizanske ekonomike, ki jo je že na kratko orisal avtor sam v ZČ 1956/57. Želeti bi bilo, da bi raziskovalci naše OF podrobneje raziskali vprašanja, ki se jih je prof. dr. Mikuž le dotaknil v svojem referatu.

Profesor dr. Makso Šnuderl je v svojem referatu »OF slovenskega naroda država v državi« govoril o razvoju ljudske oblasti. Pokazal je, kako so se na revolucionarni način pri nas iz terenskih odborov OF, političnih organov, razvijali organi oblasti narodnoosvobodilni odbori. Zanimivo je v referatu nakazal problem, kako je naša slovenska praksa vplivala na formulacijo »fočanskih predpisov« januarja 1942. Avtor je pokazal, da so bili

fočanski predpisi narejeni na podlagi Karde-
ljevega članka v užički Borbi oktobra 1941, ta
članek pa je napisal Kardelj na podlagi izku-
šenj terenskih odborov OF v Sloveniji.

Te tri referate so dopolnili koreferati, od
katerih vsak je zajel poseben aspekt OF. Ko-
referate bi lahko razdelili na dve skupini; v
prvi bi bili tisti, ki so bili narejeni po klasič-
nih historičnih načelih, v drugi pa bi bili tisti,
ki so prikazovali OF iz sociološkega in socio-
loško-političnega aspekta.

Profesor Boris Zihertl je govoril o revolu-
cionarnem in vsenarodnem značaju Osvobo-
dilne fronte.

Profesor dr. Bogo Grafenauer je podal teze
o Osvobodilni fronti kot dediču svobodoljub-
nih in naprednih gibanj v zgodovini sloven-
skega naroda. V bistvu podoben sestavek je
avtor objavil že v Slovenskem zborniku 1945
in je zadnje iz cikla njegovih predavanj o slo-
venski zgodovini, ki jih je imel 1942 v taboriš-
ču Gonars. Avtor je v svojih tezah pokazal,
»da raste program OF iz historične tradicije
in se kaže kot organsko nadaljevanje te tra-
dicije. Ne gre za nekaj, kar bi nastalo naen-
krat, marveč je plod globokih korenin sloven-
skega zgodovinskega razvoja«. Šele z Osvo-
bodilno fronto se je bistveno spremenil polo-
žaj, v katerem so o Slovencih dotlej odločali
predvsem tujci; z OF prevzame slovensko
ljudstvo svojo usodo v svoje roke. V OF je
bil tudi prvič po kmečkih uporih združen ves
slovenski narod in v njem se je zvezalo soci-
alno vprašanje s slovenskim političnim kon-
ceptom.

Dr. Janko Pleterski je v svojem referatu
Osvobodilna fronta slovenskega naroda in
program Zedinjene Slovenije pokazal, kako
se je OF zavzela za Zedinjeno Slovenijo, ki
je bila že program in cilj vseh naprednih
družbenih gibanj pri Slovencih od 1948 dalje.
Nova kvaliteta te programske točke pri OF
pa je takojšnji boj za Zedinjeno Slovenijo na
vsem njenem ozemlju. Očitovala pa se je še
ena nova kvaliteta pri OF-ovskem programu
Zedinjene Slovenije: to je bilo izrecno pou-
darjanje suverenosti slovenskega naroda in
njegove pravice do samoodločbe ter poveza-
nosti osvobodilnega boja Slovencev z enakimi
prizadevanji drugih jugoslovanskih narodov.
To naj bi bili tudi temelji njihove nove držav-
ne ureditve v oblike enakopravne federacije.
»Značilnost te sinteze pa je, da je do nje pri-
šlo po spoznanju, hotenju in vodilni aktivno-
sti slovenskega delavskega razreda.«

Mitja Ribičič je govoril o odnosu KPS do
Osvobodilne fronte slovenskega naroda. »OF
ni bila transmisijska organizacija komunistov,
pač pa avtonomna in iz potreb in teženj mno-

žic zrasla organizacija.« KPS je kot vodilna
sila ves čas vplivala na OF in jo držala na
revolucionarni višini, obratno pa je tudi OF
vplivala na KPS samo. OF je v komunistični
partiji krepila potrebo o čim večji demokra-
tizaciji družbenih odnosov, »krepila je potre-
bo po ustvarjalnem proučevanju družbenih
pojavov, vplivala je na graditev politike od
spodaj navzgor in je bila tisto mesto, na ka-
terem so komunisti najnaravneje preverjali
pravilnost svojih sprejetih ali odklonjenih
stališč«.

Ivan Križnar je podal koreferat o socialni
in politični pripadnosti borcev partizanskih
enot na Gorenjskem in Štajerskem 1941. leta.
Avtor se je omejil na Gorenjsko in Štajersko,
ker za vso Slovenijo še nima zbranega anket-
nega gradiva. Kljub temu je sestavek zelo
zanimiv in pomemben, ker je prvi tak poskus s
statistično metodo pokazati socialni značaj na-
še NOB. Doslej zbrani podatki govore, da je
največ prvoborcev izšlo iz delovnih množic,
ki so bile v preteklosti odrinjene od sloven-
skega političnega življenja. Ko bodo zbrani
podatki za vso Slovenijo, bo šele moč podati
dokončno sliko, kajti socialna struktura prv-
borcev v »ljubljski pokrajini« se je razliko-
vala od one na Štajerskem in Gorenjskem.

Miroslav Luštek je predložil koreferat o
Delavski enotnosti in OF. V njem je pokazal,
kako je delavski razred že pred aprilsko kata-
strofo dosegel enotnost na ravni strokovnih
organizacij. Delavski razred je tako strnjen
dočakal okupacijo in že pred napadom na
Sovjetsko zvezo je bila konferenca Delavske
enotnosti, ki so se je udeležili predstavniki
KPS, JSZ in amsterdamskih strokovnih orga-
nizacij. Po napadu na Sovjetsko zvezo so se
DE priključili tudi predstavniki socialistov kot
politične struje in s tem je bila Delavska eno-
tost v vsakem pogledu vzpostavljena. DE je
postala srž OF in sklepi, ki jih je sprejela na
svoji konferenci 7. novembra 1942, so bili
pomembni za nadaljnjo enotnost Osvobodilne
fronte. Tako se je npr. JSZ v DE borila proti
temu, da bi se OF spremenila v formalno
strankarsko koalicijo in se je tesno povezala
s KPS.

Jože Krall je govoril o rasti slovenskega
narodnoosvobodilnega tiska v letih 1941-1945.
Zbrano gradivo je pokazalo vso veličino te de-
javnosti OF.

Ferdo Fischer je razpravljal o oblikah in
metodah dela slovenskih kulturnih delavcev v
OF. Naslov je zastavil nekoliko preširoko, ker
je govoril le o delu kulturnikov v Ljubljani.

Zdravko Klanjšček je pokazal vlogo parti-
zanskih čet v procesu razvijanja države v dr-
žavi.

Dr. Tone Ferenc je podal nekaj doneskov k problematiki zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju. Predvsem je govoril o načinu volitev delegatov in pokazal kako veliko število Slovencev je volilo.

Dr. Lado Vavpetič je govoril o nekaterih značilnostih slovenskega narodnoosvobodilnega odbora. Značilno za našo NOB se mi zdi, da se je v teku bojev na poseben način razvijala tudi slovenska pravna misel.

Dr. Marijan Breclj pa je govoril o pomenu razširitve Izvršnega odbora Osvobodilne fronte septembra 1944.

Od diskutantov bi zaradi tehtnosti njihovih izvajanj omenil le Toneta Fajfarja, ki se je dotaknil situacije spomladi leta 1940, ko bi se enotna fronta delavstva skoro razblinila. KPS je na svoji tretji konferenci spomladi 1940 napadla vse, s katerimi je prej sodelovala. Res da taka zmeda ni dolgo trajala. Tone Fajfar je dejal, če bi KPS dolgo vztrajala na takih stališčih, bi do OF ne prišlo. Diskutant je govoril še o tako imenovani krščansko-socialistični skupini v OF. Rekel je, da v njej ni moč potegniti črte med intelektualci in delavci JSZ, ampak med samimi intelektualci tega kroga ločiti dve skupini. Med njima je skupina okoli Kocbeka hotela močnejše poudariti nazorsko posebnost krščanskosocialistične skupine. Delavci v JSZ se za to niso potegovali, oni so imeli razčiščene pojme s svojo DE. Diskutant je opozoril na nekaj važnih doslej neznanih dejstev in pozval zgodovinarje, naj jih objektivno proučijo.

Diskutiralo je še večje število diskutantov, ki so s svojim prispevki še bolj osvetlili osnovno temo simpozija.

Posvetovanje je pokazalo, kako daleč smo že prišli s proučevanjem naše OF, pokazalo pa nam je tudi kakšne naloge nas še čakajo. Pred nami je še ogromno dela s podrobno historično dokumentacijo osvetliti tiste procese, ki so v vsej svoji povezanosti tvorili znamenito zgradbo OF. Naj tu omenim neko pozitivno stran, ki se je pri tem proučevanju pokazala ravno na simpoziju. Tako rekoč vsi referenti in diskutanti so povedali kako novo misel, s katero so nekatere procese osvetlili z doslej neznane strani. Ustavljali se niso niti pred »bolj delikatnimi«
problemi, ki so se jih do nedavna rajši izogibali. In ravno tisti, ki so v to smer odpirali probleme, so bili najbolje sprejeti. Pokazalo se je, da OF samo pridobi na svoji vrednosti in veličini, če se čim jasneje pokaže spekter sil, ki so v danem času delovale v njeno korist ali proti njej. S tem se samo še jasneje pokaže njen revolucionarni in ljudski karakter. Da pa je naša historio-grafija sposobna takega prijema, je pokazala diskusija na simpoziju.

Pri dosedanjem proučevanju OF se je pokazalo še nekaj. Večinoma se raziskuje le njena družbeno-politična plat, ki je že dokaj dobro obdelana. Zanimarjajo pa se nekatere druge dejavnosti, ki so prav tako važne; npr. ekonomika in kultura. Na tem področju je doslej narejenega manj. Osvetlitev teh vzporednih elementov bi pa pokazala še večjo globino in širino OF. Pokazala bi jasneje, kako se je uresničil program OF, da se na Slovenskem ustvari nova družba v novi politični formi in da se preoblikuje slovenski narodni značaj.

